



red. Elżbieta Dubas
Joanna Stelmaszczyk

Biografie edukacyjne Wybrane konteksty



WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Biografia i badanie biografii

TOM 3

Biografie edukacyjne Wybrane konteksty



WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Biografia i badanie biografii

TOM 3

Biografie edukacyjne Wybrane konteksty

red.

Elżbieta Dubas

Joanna Stelmaszczyk



WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2014

Elżbieta Dubas, Joanna Stelmaszczyk – Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk o Wychowaniu
Zakład Andragogiki i Gerontologii Społecznej, 91-408 Łódź, ul. Pomorska 46/48

RECENZENT

Hanna Solarczyk-Szwec

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ

Bogusława Kwiatkowska

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

PROJEKT OKŁADKI

Magdalena Muszyńska

© Copyright by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2014

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.06595.14.0.K

ISBN (wersja papierowa) 978-83-7969-353-5
ISBN (ebook) 978-83-7969-691-8

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

Spis treści

Wstęp	7
Elżbieta Dubas – „ <i>Ja przez całe życie nie przeczytałem książki...</i> ” <i>Nietypowa biografia edukacyjna – uczenie się „poza” książką</i>	11
Kamila Lasocińska – <i>Autobiografia jako autokreacja. Twórcze aspekty procesu myślenia autobiograficznego w edukacji dorosłych</i>	33
Paulina Wawer – <i>Tożsamość i uczenie się biograficzne w wikiświecie</i>	47
Dorota Nawrat – <i>Sylwetka innowacyjnego menedżera w oparciu o biografie edukacyjne menedżerów</i>	59
Beata Kunat – „ <i>Całozyciowe uczenie się</i> ” <i>pedagogów-artystów na tle ich autobiografii zawodowych</i>	99
Magdalena Wnuk-Olenicz – <i>Aktywność edukacyjna uczestników UTW jako kompensacja i/lub kontynuacja rozwoju na przykładzie wybranych biografii edukacyjnych</i>	111
Dorota Sieroń-Galusek – <i>Świadectwo, wyznanie, wyzwanie – dla pedagogii? O doświadczeniach formacyjnych Jerzego Stempowskiego, Józefa Czapskiego i Czesława Miłosza</i> ...	123
Agnieszka Teresa Tys – <i>Aktualność mechanizmów dochodzenia do władzy na przykładzie biografii Juliusza Cezara</i>	131
Krzysztof Kamiński – <i>Nietraumatyczne a smutne okoliczności śmierci w kontekście intelektualnej biografii Stefana Swieżawskiego</i>	145
Magdalena Hasiuk – <i>Opowieść o dawnym życiu – „Zły” Dariusza Jeża i Grzegorza Kondrasiuka w reżyserii Łukasza Witt-Michałowskiego</i>	161
Kamila Lasocińska – <i>Kryzys połowy życia – zdobywanie kompetencji autokreacyjnej i dążenie do mądrości</i>	169
Emila Mazurek – <i>Edukacyjny wymiar cierpienia w biografii</i>	183

Urszula Tabor – <i>Cierpienie i strata w narracjach autobiograficznych</i>	191
Anna Gutowska – <i>Biografia edukacyjna i jej osobliwości – studium jednego przypadku</i>	205
Joanna Żeromska-Charlińska – <i>Potencjalna gotowość do spotkania w kontekście opieki i pomocy chorym w stanie terminalnym</i>	215
Olga Czerniawska – <i>Śmierć w badaniach biograficznych</i>	233

Wstęp

Biografia edukacyjna jest przykładem biografii tematycznej, będącej częścią biografii kompletnej, która jest skoncentrowana na pamięci wydarzeń o znaczeniu edukacyjnym, doświadczonych przez jednostkę na przestrzeni jej całego życia lub wybranych jego etapów. Wydarzenia te mogą łączyć się z udziałem w instytucjach edukacyjnych, ale mogą także wiązać się z szeroko pojmowanym uczestnictwem w życiu, wykraczając tym samym poza umiejscowienie w szkole i w innych instytucjach edukacyjnych. Efekty edukacyjne mogą być odnajdowane także w innych, nie typowo edukacyjnych okolicznościach życia doświadczanego przez jednostkę. Biografia edukacyjna w takim znaczeniu jest pamięcią procesów uczenia się realizowanych „w nurcie życia”. Indywidualna biografia edukacyjna łączy w sobie jednostkowe doświadczenie życia i uczenia się, najczęściej pozostające ze sobą w silnym powiązaniu.

Biografia edukacyjna to niewątpliwie kluczowy obszar andragogicznych badań biograficznych. Współczesna andragogika bowiem kieruje swe poszukiwania badawcze na szeroko pojmowane „pole” edukacji człowieka dorosłego. Rozpoznaje więc także edukację zawartą w pamięci biograficznej dorosłych. Pamięć biograficzna skrywa szczególnie obraz doświadczeń edukacyjnych dorosłych – obraz subiektywny, niekiedy w narracjach badanych tylko nieznacznie łączony z formalnymi i faktograficznymi ramami społeczno-kulturowymi, jednak w istocie bardzo silnie od nich uzależniony. Poznanie tego obrazu wiele mówi o jednostkowym, osobistym i niepowtarzalnym doświadczeniu egzystencji, o zmieniającej się tożsamości człowieka i jego zmaganiu się z losem. Pozwala na zbliżanie się do (z)rozumienia jednostkowego człowieczego losu, ale i też losu pokoleń i całych społeczności. Może pomagać w usprawnianiu organizacji i funkcjonowania systemu edukacji, by stawał się bardziej przyjazny dla pojedynczego człowieka. Może też wspierać człowieka dorosłego w rozwoju w nawiązaniu do rozpoznanego edukacyjnego kontekstu jego życia. Wiedza pozyskana poprzez badanie biografii edukacyjnych jest więc dla andragogów nie do przecenienia, tak z naukowego punktu widzenia, jako wiedza o człowieku, jego egzystencji i procesach uczenia

się, ale także z praktycznego punktu widzenia jako wiedza przydatna w edukacyjnej pracy z doświadczającym życia i uczącym się dorosłym.

Biografie edukacyjne to wciąż otwarty temat andragogicznych badań biograficznych. Choć w ostatnich latach powstało w kraju kilka znaczących prac w tym zakresie, w tym prac doktorskich, widoczna jest nadal potrzeba zgłębiania tego zagadnienia właśnie poprzez wnikliwsze studia nad biografiami. Temu celowi służą badania kierowane przez Zakład Andragogiki i Gerontologii Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego, skoncentrowane wokół tematu: „Biografia i badanie biografii”, skupiające badaczy z całego kraju, nie tylko andragogów.

Poniższa publikacja, trzeci tom z serii: „Biografia i badanie biografii” prezentuje dotychczasowe wyniki badań z lat 2011–2013, skoncentrowane wokół rozpoznawania biografii edukacyjnych. Tom ten, zapewne nie ostatni z zakresu rozważań nad biografiami edukacyjnymi, wyraźnie wskazuje na złożoność i wielowymiarowość tego zagadnienia i zarazem kategorii poznawczej andragogiki, a także pedagogiki. Pokazuje także na trudność domknięcia problemu badawczego, jakim jest biografia edukacyjna w bardziej precyzyjnych badawczych rozstrzygnięciach. Na tym etapie badań nie chodziło jednak o jednoznaczne rozstrzygnięcia, ale odsłony, obrazy, detale i epizody edukacji wyrażone w pojedynczych jednostkowych narracjach. Przedstawionych Czytelnikowi 16 autorskich tekstów sugeruje odczytanie przedstawionych treści w pięciu odsłonach – w pięciu kontekstach oglądu biografii z jej aspektem edukacyjnym. Zaproponowane odsłony są umowne, a przejście z jednej do drugiej – możliwe. Tak jak w życiu ludzkim, tak i w biografii doświadczenia się zazębiają, przenikają, są jednym lub/i drugim w zależności od sytuacji ich odczytywania. Odczytywanie to może być czasowe, zmienne i może wynikać z priorytetów poznawczych badacza, tak jak i prezentacja edukacyjnych narracji biograficznych może wynikać z czasowej potrzeby i możliwości badanego.

W poniższym tomie poznajemy więc, na wybranych przykładach, instytucjonalny, w szczególności szkolny kontekst biografii edukacyjnych. Dostrzegamy silnie obciążający i oddziałujący na dalsze życie wpływ edukacji szkolnej, w szczególności szczebla podstawowego i średniego (Elżbieta Dubas). Biografie edukacyjne uczestników Uniwersytetu Trzeciego Wieku (a więc instytucji edukacji osób w wieku starszym) ukazane są w zakresie ich aktywności edukacyjnej, realizowanej jako kompensacja lub kontynuacja rozwoju, ze wskazaniem na zazębianie się tych aspektów rozwoju (Magdalena Wnuk-Olenicz).

Kontekst zawodowy biografii edukacyjnych ukazuje wnikliwa analiza biografii edukacyjnych i zawodowych menedżerów, obrazująca ich innowacyjne kompetencje i twórczą postawę, nieodzowne w tego typu pracy zawodowej (Dorota Nawrat). Kontekst ten uwidoczniiony jest także w badaniach biograficznych rozwoju zawodowego i całozyciowego uczenia się nauczycieli plastyki i zarazem twórców (Beata Kunat).

Kontekst Innego w biografiiach edukacyjnych przywołany jest w tym tomie przez odniesienia do biografii wielkich postaci historycznych – Juliusz Cezar

(Agnieszka Teresa Tys), postaci ze świata polskiej nauki i kultury – Stefan Swieżawski (Krzysztof Kamiński), Jerzy Stempowski, Józef Czapski, Czesław Miłosz (Dorota Sieroń-Galusek) i poszukiwanie w tych biografiach wątków edukacyjnych oraz edukacyjnego przesłania dla współczesnych. Kontekst Innego jest widoczny także i w innych opracowaniach zawartych w tym tomie (Dubas, Kunat).

Kolejny kontekst biografii edukacyjnych stanowią odniesienia egzystencjalne, częste w tej książce, co nie dziwi, gdyż biografia chyba najczęściej odzwierciedla właśnie egzystencjalne troski człowieka – cierpienie i stratę (Urszula Tabor), chorobę (Joanna Żeromska-Charlińska) oraz śmierć (Olga Czerniawska), a także poszukiwanie edukacyjnego wymiaru trajektorii cierpienia (Emilia Mazurek, Anna Gutowska).

Dwa teksty, wyraźniej niż inne, uwypuklają kontekst autokreacji (Kamila Lasocińska) i autoterapii (Magdalena Hasiuk) zawarty w narracji i refleksji autobiograficznej. Opracowanie zawiera także swoistą zapowiedź nowego – wirtualnej biografii (Paulina Wawer), którą niewątpliwie można uznać za wyzwanie dla badaczy biografii, ale także pedagogów – teoretyków i praktyków.

Pragnę w tym miejscu podziękować Autorom tego tomu za ich twórczy wkład w rozwój badań nad biografiami edukacyjnymi. Dziękuję także Recenzentce tomu, Pani prof. dr hab. Hannie Solarczyk-Szwec za opracowanie recenzji wydawniczej, a Pani dr Joannie Stelmaszczyk za współredakcję książki oraz wieloletnią, realizowaną z pełnym oddaniem organizację Łódzkich Konferencji Biograficznych.

Opracowanie nie kończy refleksji nad fenomenem biografii edukacyjnej. Zaledwie otwiera dyskusję skoncentrowaną wokół edukacji zawartej w biografii i związanej z biografią. Ukazuje wybrane odslony badanego zjawiska. Należy mieć nadzieję, że w przyszłości ujawni ogólniejsze konstatacje o biografii edukacyjnej. Życzę inspirującej lektury.

Elżbieta Dubas

*Elżbieta Dubas**

„Ja przez całe życie nie przeczytałem książki ...” Nietypowa biografia edukacyjna – uczenie się „poza” książką

Streszczenie: Tekst ukazuje analizę biografii edukacyjnej na przykładzie wywiadu z 46-letnim mężczyzną. Analiza ta ujawnia instytucjonalny przebieg edukacji (edukację formalną – szkolną) oraz edukację nieformalną, ze szczególnym uwzględnieniem roli Innego w procesie uczenia się, szczególnie w dorosłości i na tle pracy zawodowej. Poza typowością tej biografii widoczna jest także jej nietypowość, związana z chorobą i niepełnosprawnością oraz wynikającymi z nich trudnościami w nauce szkolnej. Analiza powyższej biografii edukacyjnej potwierdza wiele teorii dotyczących uczenia się dorosłych oraz też z zakresu koncepcji biograficzności. Analizowana biografia edukacyjna jest też kanwą dla refleksji nad funkcjonowaniem systemu edukacji.

Słowa kluczowe: nietypowa biografia edukacyjna, badania biograficzne.

„I haven't read a single book in my whole life...” Untypical educational biography – learning „outside” a book

Summary: The text shows the analysis of educational biography illustrated with an example of an interview with a 46-year-old man. This analysis has revealed an institutional path of education (formal, school education) and informal education, with particular consideration of the role of the Other in learning process, especially in Adulthood and at work. Apart from the typical nature of this biography one can also see its untypical nature, connected with illness and disability and the difficulties in school learning resulting from them. The analysis of this educational biography confirms many adult learning theories and theses of biographicity concept. The analysed educational biography is the basis for reflection on the functioning of educational system too.

Keywords: untypical educational biography, biographical studies.

* Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk o Wychowaniu, Zakład Andragogiki i Gerontologii Społecznej, 91-408 Łódź, ul. Pomorska 46/48, edubas@uni.lodz.pl

Wprowadzenie

Tym, co skłoniło mnie do poznania biografii Tomka, było wypowiedziane przez niego podczas jednego z naszych koleżeńskich spotkań zdanie: „Nie przeczytałem żadnej książki”. Zaskoczyło mnie ono, bo oto rozmawiałam z człowiekiem bardzo inteligentnie łączącym różne elementy wiedzy formalnej i życiowej w ocenie otaczającej rzeczywistości, w tym relacji międzyludzkich. Jak to możliwe zdobywać wiedzę „poza” książką, gdy edukacja szkolna, dodajmy, oparta właśnie na książce, której winien był podlegać Narrator, była obowiązkowa i wszechobecna? Co w takim razie, jeśli nie książka, spowodowało, że system jego wiedzy i sądów był tak dojrzaly?

Rozmowa z Tomkiem wiele wyjaśnia. Ukazuje ona bieg biografii edukacyjnej, którą niewątpliwie ze względu na odmienność realizacji procesu uczenia się można zaliczyć do biografii nietypowych. Dostarcza ona też wielu impulsów do krytycznej refleksji nad złożonym fenomenem uczenia się współczesnego człowieka, nad funkcjonowaniem obowiązkowego systemu edukacji szkolnej oraz systemu kształcenia dorosłych. Niewątpliwie skłania do przemyśleń nad ludzkim jednostkowym życiem i jego uzależnieniem od zewnętrznych uwarunkowań oraz wewnętrznego samosterowania przez świadomy podmiot. I wiele uczy...

Przedstawienie postaci Narratora

Tomek, lat 46, wykształcenie średnie pomaturalne, rozwiedziony (od miesiąca, przy stażu małżeńskim 25 lat), dwóch synów – w wieku 24 i 9 lat. Od 20 lat jest masażystą i aktualnie prowadzi w tym zakresie prywatną praktykę. Sytuacja materialna dobra, stan zdrowia dobry. Niedowidzący. Zainteresowania sportem – kolarstwem. Katolik niepraktykujący.

Wywiad został przeprowadzony 19 stycznia 2011 r., autoryzowany i jego analiza poddana walidacji przed złożeniem opracowania do publikacji 23 lutego 2014 r.

Wypowiedzi centralne w narracji Tomka

„Ciężkie to moje dzieciństwo”

„Pomyłka lekarzy kosztowała mnie całe życie”

„Człowiek jest tym, co spotkało mnie w życiu najpiękniejszego”

Wypowiedzi kluczowe dla biografii edukacyjnej

„Edukacja – nieustanna trauma”

„Chodziłem do sześciu podstawówek”

„Ja przez całe życie nie przeczytałem książki”

„To była moja największa szkoła (dom pomocy społecznej)”

„Wstyd mi było, że może jestem niedouczony”

„Wspólnie, ja i moi klienci, dokonaliśmy czegoś ważnego”

„Pasożytuję na ich (klientów) wiedzy”

„Żeby móc od innych czerpać, muszę być przygotowany”

„Włączam w klientów moją wiedzę”

„Gdybym urodził się jeszcze raz, postawiłbym na naukę”

Centralne wypowiedzi charakteryzujące los Narratora są zespolone z kluczowymi stwierdzeniami opisującymi jego biografię edukacyjną. Przebieg edukacji w naturalny sposób został włączony w bieg życia.

Fakty biograficzne

W analizowanej narracji fakty biograficzne są nieliczne i podawane w sposób ogólny. Służą zakotwiczeniu opowiadanej biografii, zakreślając ramy czasowo-instytucjonalne biegu życia Narratora. Należą do nich:

- II klasa szkoły podstawowej – 22 pozycja w dzienniku: nauczycielka zauważa, że Narrator nie umie czytać.

- III klasa szkoły podstawowej – choroba; Narrator przez rok przebywa w szpitalu w Łodzi, a jest mieszkańcem Grudziądza.

- Uczęszczanie do sześciu szkół podstawowych (zmiany szkół).

- 22 lata – 6 stycznia podjęcie pracy, 18 stycznia – zawarcie związku małżeńskiego.

- 9 miesięcy pracy w dps.

- 3 lata pracy w przychodni dla rencistów i emerytów.

- Praca w „Centrum Zdrowia Matki Polki”.

- 6 lat temu operacja oczu (w wieku 40 lat).

- Aktualnie masuje 20 osób, niektórych już 15–18 lat.

Wskazane dane obiektywne łączą się głównie z pracą zawodową Narratora, ale także, choć rzadziej, z chorobą i życiem rodzinnym. Mają związek z drogą edukacyjną, szczególnie z jej trudnym początkiem, uwikłanym w chorobę. Podane fakty biograficzne najogólniej odpowiadają narracji odzwierciedlającej trzy linie biografii Narratora: zawodową, choroby i edukacji, choć zaznaczają również linię małżeństwa.

Ważne wydarzenia życiowe

W biografii Narratora daje się ustalić kilka ważnych wydarzeń życiowych. Należy do nich: wybór kształcenia zawodowego (rehabilitant-masazysta), wymagający nauczyciel anatomii w szkole pomaturalnej, praca w dps, opinia dyrektora dps, podjęcie pracy zawodowej i założenie rodziny w wieku 22 lat. Niektóre spośród ważnych wydarzeń życiowych mają charakter wydarzeń krytycznych. Są to: choroba w trzeciej klasie szkoły podstawowej i roczny pobyt w szpitalu oraz zaległości w nauce, niepełnosprawność, traumatyczny samodzielny wysiłek edukacyjny w szkole pomaturalnej, relegowanie ze szkoły pomaturalnej, negatywne doświadczenia w pracy w sanatorium („nowobogaccy” i strata kontaktu z żoną i synem). Wydarzenia te bezpośrednio lub pośrednio wiążą się z biografią edukacyjną Narratora, rozumianą w kontekście formalnym, ale także i nieformalnym.

Podobnie też epizody biograficzne, na które wskazuje Narrator, a są nimi np. testy z biologii, które pozwoliły mu wykazać się wiedzą z przedmiotu przy braku umiejętności pisania, aparat fotograficzny i fotografowanie przez klienta-profesora podczas wspólnej wycieczki do lasu i stąd refleksja, że profesorowie mają zainteresowania w ramach „*sposobu na życie*”, także są silnie powiązane z drogą edukacyjną Narratora.

Struktury procesowe biografii

W analizowanej narracji można odnaleźć liczne struktury procesowe, wskazywane w koncepcjach dotyczących badań biograficznych (Schütze, Alheit, Bron). Należą do nich:

- biograficzne schematy działania – plan przebiegu życia uporządkowany biegiem faz życiowych – szczególnie zaakcentowane dzieciństwo i dorosłość;
- instytucjonalne wzorce przebiegu życia – wyraźnie wyznaczone przez strukturę systemu oświaty w Polsce w latach edukacji Narratora, oraz miejsca realizacji pracy zawodowej;
- linie biograficzne: edukacyjna, powiązana z zawodową i choroby/zdrowia – niepełnosprawności/sprawności;
- trajektoria choroby i niepełnosprawności (choroba oczu, dysleksja, niedowidzenie), trajektoria edukacji formalnej (brak umiejętności czytania i pisania, niskie oceny, nieuczenie się, doświadczenie traumy);
- *Floating* (zawieszenie) – klasa IV–VIII; Narrator stwierdza: „nic nie robiłem”. Uciekał w chorobę, cwaniactwo, w klasie VIII nosił do szkoły jeden zeszyt i długopis, nie miał teczek. Było to wynikiem choroby i trudności w nauce, ale również braku właściwej pracy pedagogicznej z uczniem potrzebującym szczególnego wsparcia;
- przełomy biograficzne – praca w dps, operacja oczu;
- metamorfoza (przemiana) – po pracy w dps: podniesienie samooceny, początek procesu rozwoju, przemiany świadomości, „wspinam się”. Po operacji oczu w wieku 40 lat – wzrost wiary w siebie, zmiany w pracy zawodowej, uczenie się;
- pasaż (tranzycja) – uświadomione przejście w dorosłe życie: podjęcie roli zawodowej i rodzinnej w wieku 22 lat.

Wskazana tranzycja, dotycząca przejścia w dorosłe życie poprzez podjęcie pracy zawodowej i zawarcie małżeństwa (założenie rodziny), jest typową dla społeczeństwa tradycyjnego, silnie uwarunkowaną socjalizacyjnie i uświadomioną dorastającym członkom społeczeństwa jako norma społeczną. Narrator odnotował jej obecność w swoim doświadczeniu życiowym. Biograficzne schematy działania, wskazane przez Narratora, są silnie powiązane z instytucjonalnymi